

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ДОРДА СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ВИСЛОВЛЮВАНЬ, ЩО ПЕРЕДАЮТЬ КАЯТТЯ
/на матеріалі англійської мови/

Спеціальність 10.02.04. - германські мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1996

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі граматики та історії англійської мови Київського державного лінгвістичного університету

Науковий керівник: кандидат філологічних наук,
доцент Л.С.Лев

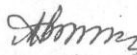
Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор С.А.Жаботинська
кандидат філологічних наук,
доцент Б.П.Рукіна

Провідна установа: Волинський державний університет
імені Лесі Українки

Захист відбудеться " " _____ 1996 р. о год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 50.26.01 для захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук при Київському державному лінгвістичному університеті /252150, Київ, вул. Червоноармійська, 73/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці університету.

Автореферат розіслано " " _____ 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради професор М.П.Дворжешька

- 1 -

Дослідження процесу саморозкриття людини в комунікації пов'язане не лише з визначенням її природи, а й з проблемами особового змісту. Зверненість до них дозволяє одержати більш повну й цілісну картину образу людини. За допомогою висловлювання каяття, де широко репрезентовані конструкції розмовного мовлення з метою передачі внутрішнього стану мовця, порушується актуальна проблема сучасної лінгвістики – проблема людського фактора. Категорія суб'єкта-центральної категорія сучасної прагматики.

Актуальність вибраної теми зумовлена загальною спрямованістю лінгвістичних досліджень на розгляд мовних одиниць з погляду їх функцій у процесі комунікації, необхідністю подальшого аналізу лінгвістичної інтерпретації міжособистісних відносин, зокрема їх позитивного поляса, необхідністю вивчення почуття каяття з метою виявити комплекс різнорівневих засобів його відображення.

Об'єкт дослідження становлять висловлювання каяття в сучасній англійській мові.

Предметом вивчення є комунікативні та прагматичні особливості даних висловлювань.

Мета дисертації – виявити й дослідити висловлювання каяття, описати їх комунікативно-прагматичні особливості.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- ідентифікувати висловлювання каяття серед інших оціночних висловлювань; визначити основні прагматичні типи даних висловлювань;
- встановити залежність градування ознаки негативної оцінки у висловлюваннях каяття від прагматичної спрямованості даних висловлювань;
- з'ясувати лексичний спектр відображення негативної оцінки у висловлюваннях каяття;
- виділити синтаксичні конструкції, в яких актуалізуються дані висловлювання;
- виявити невербальні компоненти, що супроводжують висловлювання каяття, встановити їх роль у реалізації інтенціонального змісту цих висловлювань;
- з'ясувати основні екстралінгвістичні фактори, що зумовлюють формування та функціонування висловлювання каяття;

- визначити особливості даних висловлювань у різних мовленнєвих жанрах.

Матеріалом дослідження послужили 2000 фрагментів текстів, що містять висловлювання каяття. Приклади вибиралися методом суцільної вибірки з художніх творів англійських, американських та австралійських авторів ХХ століття.

У процесі вирішення поставлених завдань були використані методи функціонально-семантичного, контекстуального та фреймового аналізу.

Методологічну основу дослідження становлять положення про мову як засіб відображення об'єктивної дійсності, про взаємодію мови та мислення, базові положення психології про діяльність людини, природу особистості, а також сферу її потреб і мотивації, специфіку міжособистісних відносин.

Наукова новизна роботи полягає в системному дослідженні висловлювань каяття як комунікативних одиниць, виявленні їх місця серед інших оціночних висловлювань, визначенні залежності градування ознаки негативної оцінки від прагматичної спрямованості даних висловлювань, виявленні різномірних вербальних і невербальних засобів вираження почуття провини, а також синтаксичних конструкцій актуалізації зазначених висловлювань; з'ясування найбільш характерних конфігурацій типової ситуації каяття; особливостей жанрової репрезентації висловлювань, що аналізуються.

Основні положення, які виносяться на захист:

1. Висловлювання каяття - це особлива різновидність оціночних висловлювань, де зона дії оцінки й вектор спрямованості іллокуції різноскеровані: вектор оцінки є ретроспективним, вектор іллокуції - проспективним.

2. Висловлювання каяття належать до прямих мовленнєвих актів оцінки. Згідно наміру мовленнєвого акту розрізняються регулятивні /мовленнєві акти вибачення/ та саморегулятивні /мовленнєві акти жалю, докорів совісті, каяття/. Останні мовленнєві акти є автоспрямованими.

3. Градування ознаки негативної оцінки у висловлюваннях каяття пов'язане з їх прагматичною спрямованістю. Засоби градування використовуються не тільки для відбиття відмінностей у ступені ознаки, але й з метою акцентування, привернення уваги адресата, збільшення комунікативного навантаження повідомлення.

4. Діалектична взаємодія мовних структур і інформації, що передається через них, забезпечує зв'язок структури й функцій для досягнення певного комунікативного ефекту. Невербальні засоби комунікації функціонують як інтенсифікатори іллокутивної сили даних висловлювань.

5. Суб'єктивний фактор є доміантним екстралінгвістичним фактором, що зумовлює формування та функціонування зазначених висловлювань в акті комунікації. Адресат, відносини між комунікантами та обставини комунікації впливають на вибір вербальних і невербальних засобів їх формування.

6. Висловлювання каяття, що функціонують у листах і щоденниках, є особливим видом текстово-мовленнєвого спілкування, де мовленнєвий компонент - інтеріоризований, а текстовий - екстеріоризований.

Теоретична цінність дослідження визначається його зв'язком із розробкою такої важливої лінгвістичної проблеми, як особистісний аспект мовної комунікації. Було зроблено комплексний опис комунікативної групи висловлювань каяття, визначено діапазон градуальності ознаки "негативна оцінка" в різних частинах мови в залежності від прагматичної спрямованості висловлювань, здійснено аналіз вербальних та невербальних засобів, що використовуються в ситуації позитивного розв'язання конфлікту.

Практичне значення дослідження зумовлюється можливістю використання його основних положень та висновків у лекційному курсі з теоретичної граматики /розділ "Комунікативні типи речень"/, у викладанні практики англійської мови при навчанні діалогічному мовленню, у спецкурсах з прагмалінгвістики та паралінгвістики, при написанні курсових та дипломних робіт.

Структура роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, загальних висновків, бібліографії,

списку лексикографічних джерел та списку джерел ілюстративного матеріалу.

У в с т у п і дається обґрунтування теми, визначається її актуальність, вказується об'єкт та предмет дослідження, висувуються мета й завдання роботи, розкривається її новизна, теоретична цінність і практичне значення, формулюються основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі викладено основні теоретичні положення, на яких базується концептуальний апарат дослідження, з'ясовується місце висловлювання каяття серед інших оціночних висловлювань, визначаються змістовні аспекти висловлювання каяття; дане висловлювання розглядається в структурі мовленнєвого акту.

У другому розділі проводиться аналіз засобів градування ознаки негативної оцінки у висловлюваннях каяття та залежність їх використання від прагматичної спрямованості даних висловлювань, розглядаються синтаксичні конструкції, визначається роль невербальних засобів у висловлюваннях даної групи.

У третьому розділі досліджуються основні екстралінгвістичні фактори, що зумовлюють формування та функціонування висловлювань каяття, визначаються особливості даних висловлювань у різних мовленнєвих жанрах.

У висновках узагальнюються результати проведеного дослідження, формулюються висновки й намічаються перспективи подальшого дослідження.

Апробація роботи. Основні положення дисертації були висвітлені в тезах виступів на міжнародній конференції "Мовна номінація" /Мінськ, 1996/, на науковій конференції пам'яті професора А.О.Білецького "Актуальні питання сучасної філології" /Київ, 1996/, у доповідях на п'ятій міжнародній конференції "Мова та культура" /Київ, 1996/, на шостій ювілейній конференції "Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособистісної та міжкультурної комунікації" /Харків, 1996/, на засіданні кафедри граматики та історії англійської мови Київського державного лінгвістичного університету /1995/.